

UOT – 327.5

RUSİYANIN UKRAYNAYA QARŞI HİBRİD MÜHARİBƏ STRATEGİYASI

Ceyhun ƏHMƏDLİ*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 11 iyun 2021; çapa qəbul edilmişdir: 29 iyul 2021; online-da çap edilmişdir: 30 sentyabr 2021.

Received: 11 th June, 2021; accepted: 29 th July, 2021; published online: 30 th September, 2021.

Açar sözlər: *Rusiya, hibrid müharibə, hibrid təhdidlər, Ukrayna*

Giriş

Ukrayna hökumətinin 2013-cü ildə Avropa İttifaqı ilə saziş layihəsinin müzakirəsini təxirə salmasına görə xalqın ayaqlanması şəraitində Prezident Viktor Yanukoviçin hakimiyyətdən devrilməsi və ardınca Qərbyönümlü qüvvələrin iqtidara gəlməsi son nəticədə Rusiya Federasiyasının Ukrayna ilə bağlı siyasətinin kardinal şəkildə dəyişməsinə gətirib çıxardı. Ukraynanın NATO və Avropa İttifaqı ilə yaxınlaşmasını strateji maraqlarına zidd hesab edən Moskva genişmiqyaslı hibrid müharibə strategiyası tətbiq edərək nəyin bahasına olursa-olsun, bu prosesi əngəlləməyi qarşısına məqsəd qoydu. Xüsusən, Krımın NATO təsir zonasına çevrilməsini həyati maraqları üçün başlıca təhdid kimi qiymətləndirən Rusiya bu ərazinin bir güllə belə atmadan ilhaqını gerçəkləşdirdi. İstər Krımın ilhaqı prosesi, istərsə də həmin hadisədən sonra Rusiyanın Ukraynaya yönəlmiş addımları beynəlxalq akademik dairələr tərəfindən real hibrid müharibə nümunələri kimi xarakterizə edilir.

Separatizmin dəstəklənməsi və yaşıl adamlar

Hibrid müharibə nəzəriyyəsinə əsasən, üçüncü tərəfin münafişəyə dolay yolla qoşulması və ya prosesə hansısa formada müdaxilə etməsi hibrid müharibə strategiyasının əsas səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biridir. Üçüncü tərəflərin əsas funksiyası isə münafişəyə cəlb olunan dövlət və ya qeyri-dövlət iştirakçılarından birinə silah, döyüş texnikası, pul, hərbi təlim, kəşfiyyat, əsgər və ya muzdlularla bir növ, sponsorluq etməkdir. Şərqi Ukraynadakı müharibə bu cür qarşıdurmanın vacib bir nümunəsi kimi diqqəti cəlb edir. Rusiya dövləti separatçıları işğal etdikləri əraziləri nəzarətlərində saxlamaları üçün bütün lazımi dəstəklə təmin etdi. Nəinki silah-sursat və digər maddi resurslarla təminat həyata keçirildi, hətta Rusiyadan Şərqi Ukraynaya separatçılarla birgə döyüşmək məqsədilə könüllülərdən ibarət xüsusi qruplar göndərildi. Burada sosial şəbəkələrdə aparılan təbliğatın da böyük rolu oldu. Belə ki, sosial media üzərindən aparılan təbliğatın nəticəsində Rusiya Federasiyasından yüzlərlə mülki insan sərhədi keçərək buradakı rusiyapərəst nümayişçilərə qoşuldu [34]. Rusiyalı könüllülərin Ukraynaya keçərək nümayişçilərə qoşulmasının Rusiya kəşfiyyatı tərəfindən koordinasiya edildiyi irəli sürülmüşdür. Kiyev rəhbərliyinin Rusiyalı QRU vasitəsilə etirazçıları təşviq etmək və onlara dəstək olmaqda günahlandırılmasına baxmayaraq, Kreml bütün ittihamları rədd etmişdir [5, s.18].

Rusiyanın Ukraynadakı hadisələrə müdaxilə və birləşmələr vasitəsilə müdaxilə etməsinə dair çoxsaylı iddialar irəli sürülmüşdür. Bu iddiaların birində vurğulanır ki, 2014-

* doktorant, Bakı Dövlət Universiteti
e-mail: jeyhun.ahmadli9204@gmail.com

cü ilin aprel ayından etibarən Rusiya dövlətinin pul ödəyib təlim keçdiyi yarı-hərbi dəstələr etiraz aksiyalarına qoşuldu [18]. Bundan əlavə, Moskvanın Serbiya [22], Moldova Respublikası, Rusiya Federasiyası və Ukraynadan [17] gətirdiyi muzdlular da etiraz aksiyalarında diqqət cəlb edirdi. May ayında Ukrayna Milli Təhlükəsizlik Xidməti Donbasdakı toqquşmalarda Rusiya dövlətinə bağlı Vaqner muzdlu hərbi birləşmələrinin olduğunu təsbit etdi [57].

Krımın ilhaqı prosesində yaşıl adamlar kimi simvolizə edilən silahlı şəxslərin rolu xüsusi olaraq qeyd olunmalıdır. Geyindikləri yaşıl uniformalarda heç bir ölkənin simvol və ya nişanı olmayan bu hərbi birliklər qısa zaman ərzində yarımadaadakı bütün hökumət binalarını ələ keçirdi. Yaşıl adamların nəzarəti altında 2014-cü ilin 16 mart tarixində Krımın Rusiyaya birləşdirilməsi ilə bağlı referendum keçirildi. Rusiya dərhal referendumun nəticələrini tanıdı. Yaşıl adamlar kimi xarakterizə edilən bu hərbi birliklərin dəfələrlə Rusiya Ordusuna bağlı olduğu irəli sürülmüşdür. Xüsusən, həmin hərbiçilərin rusca danışması və silahlarının Rusiya istehsalı olması bu istiqamətdə şübhələri daha da artırdı. Lakin Prezident Putin onları özünümüdafiə qrupları kimi təqdim etmişdir [53]. Beləliklə, Rusiya 2014-cü ildən etibarən Ukraynada separatizm meyillərinin alovlanmasına hər cür dəstək verməklə nəzəri olaraq bu ölkəyə qarşı hibrid müharibə reallaşdırmışdır.

Casusluq əməliyyatları

Rusiyanın Ukraynaya qarşı tətbiq etdiyi hibrid müharibə strategiyası çoxşaxəli xarakteri ilə seçilirdi. Onun mühüm bir elementini də casusluq əməliyyatları təşkil edirdi. Hələ Viktor Yanuşenkonun prezident seçildiyi 2010-cu ildən etibarən Rusiya kəşfiyyatına bağlı şəxslərin Ukraynada fəallaşması və xüsusi nüfuz qazanması müşahidə olunmağa başladı [4, s. 468]. Bəlli olduğu kimi, Viktor Yanukoviç də Kremlə bağlı prezident idi. Onun seçki kampaniyasının xərclərinin Moskva tərəfindən ödənilməsi təsdiqlənmiş faktlarla öz təsdiqini tapmışdı. Prezident seçilən Yanukoviç Moskvanın bu dəstəyinin müqabilində müdafiə naziri və kəşfiyyat xidməti rəisi kimi strateji postlara Rusiya kəşfiyyatına bağlı fiqurları təyin etdi [42]. Bu təyinatlar Rusiyanın Ukraynada ən məxfi informasiya resurslarına sızmasını təmin etdi. Beləliklə, Ukrayna təhlükəsizlik qurumları faktiki olaraq Moskvanın tam nəzarəti altına keçdi. Bu isə Ukraynanın hər hansı böhran və ya xarici təhdidi önləyə bilməyəcək qədər zəifləməsinə gətirib çıxardı. 2012-ci ildə Yanukoviç Rusiya Prezidenti Putinin təkidi ilə İqor Kalinini Ukrayna Təhlükəsizlik Xidmətinin (SBU) rəhbəri təyin etdi. Rusiya vətəndaşı olan Kalinin keçmiş KQB agenti idi və Rusiyada təhsil almışdı [4]. Elə bu təyinatın nəticəsidir ki, 2015-ci ilin martında Ukrayna Prezidenti Pyotr Poroşenko SBU əməkdaşlarının 80 faizinin Rusiya agentləri olduğunu açıqladı [29]. 2014-cü ilin fevralında başlayan Ukrayna inqilabı zamanı Prezident Yanukoviçlə yanaşı SBU direktoru Oleksandr Yakimenko, Ukrayna Xarici Kəşfiyyat Xidmətinin (SZRU) direktoru Hrihoriy İlyasov və digər üst səviyyəli məmurlar Rusiyaya qaçdılar [46]. SBU-nun Krımdakı direktoru da işçilərinin 90 faizi ilə birlikdə öz dövlətinə xəyanət edərək Rusiyaya qaçdı [52]. SBU-nun yeni direktoru Kiyevdəki ofisinə gəldikdə bina bomboş idi [Yenə: 4, s. 475]. Əlavə olaraq, 22 min SBU görəvlisinin məlumatlarının toplandığı kompüterlər və disklər məhv edilmişdi ki, SBU ilə Rusiya Federal Təhlükəsizlik Xidməti (FSB) arasındakı əlaqələrin izi itmiş olsun [Yenə: 4]. Ukraynanın şərqində yerləşən Donetskdəki SBU xidmətçilərinin üçdə biri separatçıların sıralarına qoşulmuşdular. Bunlar içərisində SBU-nun Alfa xüsusi təyinatlı birləşməsinin rəhbəri Aleksandr Kadokovski də olmuşdur. Hansı ki, onun əsas vəzifəsi xarici agentləri və satqınları aşkar etməkdən ibarət olmuşdur [40]. Luqanskda da eyni mənzərə hakim idi [44]. Rusiya kəşfiyyatı öz casusları vasitəsilə Ukrayna xüsusi xidmət orqanlarının atacağı addımlar barədə əvvəlcədən məlumat əldə edir və keçiriləcək əməliyyatların uğursuzluqla nəticələnməsinə nail olurdu. Məsələn, 2014-cü ilin yazında Ukrayna ordusu və kəşfiyyat

qurumları Donbasdakı separatçıları qısa zaman içərisində məhv etmək üçün strategiya hazırladı. Lakin əməliyyatlar barədə Rusiya kəşfiyyatına məlumat sızdırıldığı üçün gözlənilən nəticəni əldə etmək mümkün olmadı [54]. 2014-cü ilin fevral inqilabından sonra SBU [56] və SZRU-nun [55] yeni direktorları yüzlərlə xidmət əməkdaşlarını vəzifəsindən azad etdi, onlara qarşı vətənə xəyanət maddələri ilə cinayət işi açıldı. Daha sonra sözügedən qurumlara işçi qəbul edilərkən Rusiya agenti olub-olmadığını aşkar etmək üçün yalan məşını daxil olmaqla bir neçə sınaq üsullarına müraciət olunmuşdur [27]. Rusiyanın illər ərzində Ukrayna dövlətinin strateji qurumlarında casus şəbəkəsi yaratması gələcəkdə böyük hibrid müharibəyə hazırlıq mərhələsini təşkil edirdi. Bu müddət ərzində Moskva Ukrayna ordusunun və təhlükəsizlik qurumlarının zəif tərəflərindən xəbərdar oldu və bir sıra yüksək postlara öz agentlərinin təyin olunmasını təmin etməklə bu qurumların fəaliyyətinə tam nəzarəti əlinə keçirdi.

Ümumiyyətlə, casusluq fəaliyyəti təşkil etməklə Rusiya Ukrayna xüsusi xidmət orqanlarının məxfi məlumatlarına - kəşfiyyatda iştirak edən zabitlərinin adlarına, onların kod adlarına, döyüş planları, hərbi mövqeləri və s. - giriş imkanı əldə etmişdi. 26 aprel 2014-cü ildə SBU-nun Alfa qrupunun 3 nəfər xidmətçisi Donetsk bölgəsindəki Qorlivka şəhərində gizli bir əməliyyat zamanı separatçılar tərəfindən həbs olunmuşdu. Sonradan bəlli oldu ki, onlar SBU-dan məlumat sızması nəticəsində separatçılar tərəfindən tutulmuşdular [23].

2014-cü ilin dekabrında SBU direktoru xüsusi xidmət orqanlarının tamamilə Rusiya casuslarından təmizləndiyini desə də [56], müdafiə və təhlükəsizlik orqanlarında hələ də Rusiya kəşfiyyatına xidmət edən casusların olduğu istisna edilmirdi. Sonrakı dövrlərdə separatçılara qarşı həyata keçirilən bəzi əməliyyatların uğursuzluqla yekunlaşması bu fikri daha da gücləndirdi. Reallıq ondan ibarətdir ki, Rusiya kəşfiyyatı ötən müddət ərzində Ukraynanın strateji qurumlarına, dövlət idarələrinə, təhlükəsizlik və silahlı qüvvələrinə dərinən nüfuz etməyi bacarmışdı. FSB və Baş Kəşfiyyat İdarəsi (GRU) SBU-nun yüksək rütbəli zabitlərini ələ almaq üçün rüşvət, təzyiq, şantaj, təhdid və hətta fiziki zorakılıq üsullarını tətbiq edirdi [38].

Sabotaj və gizli fəaliyyətlər

Bu növ fəaliyyətlə Rusiyanın Ukraynada gerçəkləşdirdiyi hibrid müharibə strategiyasının mühüm elementlərini təşkil edirdi. 2014-cü ildən etibarən həm GRU, həm də FSB Ukrayna ərazilərində çoxsaylı gizli əməliyyatlar həyata keçirmişdir. Belə əməliyyatlar əsasən dəmiryol kommunikasiyalarını sıradan çıxarmaq, Ukraynanın separatçı bölgə ilə nəqliyyat əlaqəsini kəsmək məqsədilə həyata keçirilirdi. Məsələn, 20 yanvar 2015-ci ildə Zaporozhye bölgəsini Donetskə birləşdirən dəmiryolu körpüsü kömür yüklü bir qatar keçərkən partladıldı. Həmin dəmiryolu xətti Ukrayna ordusu tərəfindən münaqişə zonasına hərbi texnika və təchizat daşınması üçün geniş istifadə olunurdu. Ukrayna rəsmi dairələri intensiv xarakter alan belə bombardmanları Rusiyanın Ukraynaya qarşı apardığı hibrid müharibənin tərkib hissəsi kimi qiymətləndirsə də, Moskva bütün ittihamları rədd edirdi [48]. Belə gizli əməliyyatlar həm də ayrı-ayrı ictimai fiqurların aradan götürülməsi məqsədilə təşkil olunmuşdur. Məsələn, 23 mart 2017-ci il tarixində Rusiya Parlamentinin keçmiş deputatı və Vladimir Putinə qatı müxalif Denis Voronenkov Kiyevin mərkəzində qətlə yetirildi. Voronenkov 2016-cı ildə Rusiyadan qaçdıqdan sonra Ukrayna vətəndaşlığı qazanmışdı. Ukraynanın o vaxtkı prezidenti Pyotr Poroşenko hadisəni Kremlin tətbiq etdiyi dövlət terrorizmi kimi qiymətləndirmişdi [13]. 2017-ci ilin 27 iyununda Ukrayna xüsusi xidmət orqanlarının peşəkar zabiti polkovnik Maksim Şapoval Kiyevdə məşın partladılması nəticəsində öldürüldü [49]. Rusiya xüsusi xidmət orqanlarının gizli fəaliyyətlərindən biri də Ukrayna ərazisində etiraz aksiyalarını təşkil etmək və maliyyələşdirmək olub. SBU və SZRU 2016-cı ilin noyabrında açıqlama yayaraq Rusiyanın Ukraynada

sabitliyi pozmaq üçün qeyri-hökumət təşkilatları vasitəsilə süni etiraz mühiti yaratmağa cəhd etdiyini bildiriblər [35].

İnformasiya və təbliğat strategiyası

Düşmən ölkədə siyasi sabitlik pozmaqla düşmənin konvensional ordusunu daha rahat şəkildə məğlub etmək mümkündür. Amma hibrid müharibəni tam qələbə ilə başa vurmaq üçün bu, kifayət deyildir. Hədəf ölkənin xalqını və beynəlxalq ictimaiyyəti müharibənin bitdiyinə və edə biləcək heç bir şeyin olmadığına dair inandırmaq vacibdir [3, s.10]. Əks təqdirdə, xalqın iradəsi döyüş meydanındakı vəziyyəti dəyişdirə bilər. Psixoloji müharibənin ilk və əsas ünsürü təbliğatdır. Bu mənada hibrid müharibə tətbiq edən ölkənin güclü bir təbliğat maşınına ehtiyacı vardır.

Təbliğat kəlməsi ilk dəfə XVI əsrdə Vatikan tərəfindən istifadə olunmuşdur. Vatikan 1622-ci ildə İnanç Yayma Cəmiyyəti adlı bir təşkilat yaradır. Təşkilatın əsas məqsədi Katolik olmayan ölkələrdə Katolik inancını təşviq etmək olmuşdur [1, s. 2]. Təbliğat o vaxtdan bəri məqsədlərinə çatmaq üçün dövlət və qeyri-dövlət iştirakçıları tərəfindən getdikcə daha çox istifadə olunmaqdadır. Tədqiqatlar onu göstərir ki, təbliğat aparan tərəf hədəf ölkənin kütləsini çox yaxşı tanımalıdır.

2014-cü ilin 23 fevralından etibarən Kiyevdə Qərbyönümlü bir hökumətin iqtidara gəlməsi ilə Rusiya mediası Ukraynanın yeni hökumətinə qarşı genişmiqyaslı qara yaxma kampaniyasına start verdi və yeni hökuməti faşist ruhlu xunta kimi təqdim etdi [2, s. 13]. Kremlin apardığı təbliğat xüsusən Ukraynanın şərq hissələrində və Krimda effektiv oldu. Çünki bu ərazilərdə yaşayan əhali, əsasən, Rusiya TV kanallarını izləyirdi. Əhalinin böyük qisminin Rusiyaya meyilli olması Moskvanın işini daha da asanlaşdırırdı. Ukraynadakı inqilabdan sonra Rusiya təbliğat maşını Ukraynanı 1991-ci ildən öncə mövcud olmamış ölkə kimi təqdim edirdi [15].

Rusiya mediası Ukraynanı eyni zamanda rus etnik azlıqların sıxışdırıldığı bir ölkə kimi təqdim etdi. [Yenə: 2, s. 80]. Kiyevdə aksiyalar davam edərkən Kremlin mediası (Rusiya-24 [6], Russia Today, Komsomolskaya Pravda [8] və NTV [7]) etirazçıları hüququn üstünlüyünə qarşı gələn radikal qüvvələr kimi xarakterizə etdi.

2014-cü ildən etibarən Rusiya təbliğat maşını Ukrayna dövlətini etibarsızlaşdırmaq, siviləri və ordunu ruhdan salmaq, etnik qruplar arasında qarşıdurmanı körükləndirmək məqsədilə genişmiqyaslı iş apardı. Təbliğat əsasən aşağıdakı tezislər üzərində qurulmuşdu:

- Ukrayna inqilabı ABŞ CIA-nin rəhbərliyi və nəzarəti altında həyata keçirilirdi [11];
- Ukrayna uğursuz [45], Avropanın ən yoxsul ölkəsidir [50];
- Ukrayna ordusu 17 iyul 2014-cü ildə 283 sərnəşinli Malayziya təyyarəsinin düşürülməsinə görə cavabdehdir [39];
- Ukrayna dövləti 2015-ci ilin fevralında əldə olunan Minsk razılaşmasına əməl etmir və Donbasda müharibəyə davam etməkdədir [12];
- Ukraynada separatçı hərəkət daha da genişlənir və digər ərazilər də Kiyevə tabe olmaq istəmir [10];
- Getdikcə daha çox hərbi Ukrayna ordusundan ayrılmaq istəyir [16]. Ümumiyyətlə, Rusiya istər sosial şəbəkələr, istərsə də ənənəvi media vasitəsilə ukraynalı hərbiçilərin əhvali-ruhiyyəsini pozmağa, eyni zamanda digərlərinin də Ukrayna ordusuna qatılmasına mane olmağa hesablanmış təbliğat strategiyası həyata keçirmişdir.

28 avqust 2018-ci ildə Ukrayna prezidenti Pyotr Poroşenko açıqlama yayaraq bildirdi ki, Rusiya dövləti 2019-cu ilin parlament və prezident seçkilərinə müdaxilə etmək üçün genişmiqyaslı manipulyasiya əməliyyatları təşkil edəcək [28]. Poroşenkonun fikrinə, Rusiya xüsusi xidmət orqanlarına bağlı minlərlə saxta sosial media hesabları seçki-

qabağı əhalinin düşüncəsinə təsir etmək məqsədilə geniş dezinformasiya kampaniyası təşkil edəcəklər. SBU minlərlə Ukrayna vətəndaşının Rusiya xüsusi xidmət orqanları tərəfindən pul qarşılığında əməkdaşlığa cəlb edildiyini açıqlamışdı. Rəsmi açıqlamada bildirilirdi ki, bir sıra ukraynalı sosial media istifadəçiləri müəyyən ödəniş müqabilində Kremlin narativlərini öz izləyiciləri ilə bölüşmüşdür [36].

Rusiya özünün təbliğat strategiyasını həyata keçirərkən Ukraynada yayımlanan media qurumlarından da geniş şəkildə istifadə edirdi. Bunun qarşısını almaq məqsədilə Ukrayna Milli Televiziyası və Radio Yayım Şurası 12 mart 2014-cü il tarixdə qərar alaraq, rus yönümlü bir sıra kanalların lisenziyasını ləğv etdi [41]. 15 aprel 2017-ci ildə bir sıra Rusiya kanallarının Ukraynada yayımına qadağa qoyuldu. Həmçinin, Ukraynanın Milli Təhlükəsizlik və Müdafiə Şurası Rusiya mərkəzli sosial platformaları (Vkontakte və Odnoklassniki) və Yandex axtarış sistemini blokladı [51]. Daha sonra başda Ukrainian Business Portal və RIA Novosti Ukraine kimi qurumlar olmaqla bir sıra Rusiya meyilli xəbər agentlikləri və radio stansiyalar, Rusiya dövlətinə aid bütün radio stansiyaları və Novosti, Sputnik, Prima, Vesti, Russia 1, Channel 1, NTV və Radio Vera kimi qurumların fəaliyyətinə qadağa qoyuldu [47].

İqtisadi təzyiqlər

Rusiya iqtisadi sanksiyalar yolu ilə də Ukraynana qarşı hibrid müharibə strategiyası həyata keçirmişdir. Rusiya Ukraynanın Avropa İttifaqı ilə müttəfiqlik haqqında saziş imzalayacağı bəlli olan kimi iqtisadi təzyiqlərinə start vermişdir. Rusiya 2014-cü il aprelin 1-dən Ukraynaya satdığı qazın min kubmetrinin qiymətini 268 dollardan 485 dollara qaldırdı [9]. Qazprom 2014-cü ilin iyununda borclarını ödəyə bilmədiyi üçün Ukraynaya qaz tədarükünü dayandırdı [32]. İqtisadi sanksiyalar təkcə təbii qaz idxalatı ilə məhdudlaşmırdı, Ukraynaya ixrac olunan demək olar, bütün məhsullar sanksiyalar paketinə daxil edildi. Rusiya 322 ukraynalıya qarşı sanksiyalar tətbiq etdi ki, bunların içərisində Ukraynanın üst səviyyəli rəsmi şəxsləri də var idi. Rusiya eyni zamanda 68 Ukrayna şirkətini sanksiyalar siyahısına daxil etdi. Bu şirkətlərin Rusiyadakı bütün aktivləri donduruldu [33].

Krımın ilhaqından və Donbasda müharibənin başlamasından sonra Rusiya iqtisadi rıçaqlardan istifadə edərək Ukraynada sabitliyi pozmağa çalışdı. Moskva Avropa yönümlü siyasətə üstünlük veriləcəyi təqdirdə rəsmi Kiyevin ödəməli olduğu bədəli göstərməyə çalışırdı. Kiyev Rusiyapərəst siyasət yürüdənə qədər bu sanksiyalar davam edəcəkdi. Rusiya bazarı Ukrayna ixracatı üçün strateji əhəmiyyət daşıdığına görə iqtisadi sanksiyalar onsuzda böhran içində olan Ukrayna iqtisadiyyatını ciddi şəkildə zəiflətdi. Ukraynanı ayaqda saxlayan isə Avropanın maliyyə institutları və ABŞ-dan əldə etdiyi yüksək məbləğli kredit və yardımlar oldu. Qərbin yardımları olmasaydı, Kiyev Moskvanın iqtisadi hücumlarına tab gətirə bilməzdi.

Kiber müdaxilələr

Rusiyanın Ukraynaya qarşı tətbiq etdiyi hibrid müharibənin əsas istiqamətlərindən birini də kiber hücumlar təşkil edirdi. Rusiya xüsusi xidmət orqanlarının Ukraynanın kiber məkanında gerçəkləşdirdiyi əməliyyatların bir qismi ilə tanış olaq:

- Ukrayna hökumətinin rəsmi veb saytı (www.kmu.gov.ua) Krımın ilhaq olunduğu gün çökdürüldü və 3 gün ərzində sayt qeyri-ışlək vəziyyətdə qaldı [25];
- 3 mart 2014-cü ildə rusiyalı hakerlər Ukrtelecomun bazasından istifadə edərək Ukrayna parlamentinin üzvlərinin telefonlarına hücumlar təşkil etdilər. Ukrtelecom Ukraynanın əsas rabitə təminatçısıdır. Rusiya Ukraynanın rabitə sisteminin zəif tərəflərini çox yaxşı bilirdi, çünki Ukrtelecom Rusiya istehsalı olan telekommunikasiya və internet avadanlıqları ilə (SORM sistemi) idarə olunur [25];

- 22 may 2014-cü ildə prezident seçkilərindən üç gün əvvəl Ukrayna Seçki Komissiyası rus hakerlər tərəfindən kiberhücuma məruz qaldı [31];
- 23 dekabr 2015-ci ildə Rus hakerlər virusun köməyi ilə Ukraynanın qərb hissəsindəki 3 bölgəni, o cümlədən Kiyev bölgəsini elektrik enerjisindən məhrum etdi. Hadisə təxminən 225.000 istifadəçiyə enerji tədarükünün kəsilməsi ilə nəticələndi. Bu hadisəni bir neçə gün sonra ABŞ Daxili Təhlükəsizlik Nazirliyi də təsdiqlədi. ABŞ hökuməti elektrik kəsilməsinə ilk dəfə bir virusun səbəb olduğunu rəsmən etiraf etdi. Kiber təhlükəsizlik mütəxəssislərinə görə, bu, elektrik şəbəkəsində problemlərə yol açan ilk kiber hücum kimi tarixə düşdü [14];
- 17-18 dekabr 2016-cı ildə Kiyev elektrik şəbəkəsi yenidən virus hücumuna məruz qaldı və şəhərin şimal hissəsi bir müddət elektrik enerjisindən məhrum qaldı [26];
- Ukrayna Təhlükəsizlik Xidmətinin hazırladığı bir hesabatla görə, 2016-cı ildə diplomatik qurumların, kritik infrastrukturun və dövlət təhlükəsizliyi qurumlarının telekommunikasiya sistemlərinə 247 kiber hücum təşkil olunmuşdur [30];
- Prezident Pyotr Poroşenko təkcə 2016-cı ilin noyabr-dekabr ayları ərzində Ukraynanın dövlət qurumlarına qarşı 6500 kiber hücumun təşkil olduğunu qeyd edir və bunun Rusiya dövlətinin Ukraynaya qarşı kiber müharibə başladığının güclü bir dəlili olduğunu söyləyir [21];
- 2017-ci ilin noyabrında Ukrayna Prezident Administrasiyası sədrinin müavini Dmitro Şimkiv Kiyev Posta verdiyi müsahibədə kiberhücumların 99 faizinin Rusiya tərəfindən edildiyini söylədi [19];
- 24 oktyabr 2017-ci ildə Odessa Havalimanının əməliyyat sistemi kiber hücumla məruz qaldı. Hücum nəticəsində müştərilərin məlumatları kompüterlərə işlənə bilmədi və nəticədə bir neçə uçuş təxirə salındı. Kiber hücumdan Kiyev metrosunun ödəmə sistemi də zərər gördü [24].

Bu kimi kiber hücumların siyahısını daha da uzada bilərik. Ümumilikdə, onu deyə bilərik ki, Ukrayna bu hücumların nəticəsində böyük maddi zərərlərə məruz qaldı. Maddi zərərdən ziyadə belə hücumların psixoloji effekti kifayət qədər güclü olurdu. Hər dəfə belə hücumlar təşkil olunduqca ölkədə böyük ajiotaj və qorxu effekti yaranırdı ki, Moskvanın da əsas hədəfi buna nail olmaq idi. Ukrayna əhalisinin öz dövlətinin təhlükəsizliyinə olan inamı sarsılırdı. Qeyd edək ki, kiber hücumların qarşısını almaq məqsədilə 2014-cü ilin oktyabrında Ukrayna dövləti tərəfindən Kibernetik Polis İdarəsi yaradılmışdır [43]. 2018-ci ilin yanvarında isə həmin idarəyə dəstək məqsədilə Kiber Təhlükəsizlik Mərkəzi formalaşdırılmışdır [37].

Nəticə

Rusiya hərbi doktrinasına görə hibrid müharibənin əsas hərəkət mərkəzi insan zehnidir. Dolayısıyla, informasiya müharibəsi və psixoloji hərəkət Rusiya hibrid müharibə strategiyasının təməl alətləri kimi çıxış edir [20, s. 3]. Kreml bu alətlərdən istifadə etməklə hədəf ölkələrdə etnik, dini və ya mədəni yaxınlığı olan xalq kütlələrini manipulyasiya edir. Həmin kontingentin vasitəsilə süni şəkildə aksiyalar təşkil olunur ki, burada əsas məqsəd hədəf ölkədə siyasi sabitliyi pozaraq iqtidarlara hansısa qərarı verməyə sövq etməkdir. Lakin yuxarıdakı nümunələrdən də bəlli olduğu kimi, Rusiyanın hibrid müharibə strategiyası təkcə psixoloji amillərlə kifayətlənmir. Kreml fiziki müstəvidə hibrid əməliyyatlar həyata keçirmək gücünə sahibdir. Bu, daha çox qanunsuz silahlı birləşmələrin köməyindən istifadə hallarını ehtiva edir. Krımın yaşıl adamlar tərəfindən ələ keçirilməsi və ya Donbasa döyüşmək üçün canlı qüvvələrin göndərilməsi buna nümunə göstərilə bilər. Bundan başqa, Ukrayna nümunəsi göstərdi ki, iqtisadi rıçaqlar, kiber müdaxilə və casusluq əməliyyatlarının həyata keçirilməsi Rusiyanın hibrid müharibə strategiyasının ayrılmaz komponentləri kimi diqqəti cəlb edir. Rusiyanın Ukraynaya qarşı 2014-cü ildən

etibarən tətbiq etdiyi yeni müharibə strategiyası Qərbdə hibrid müharibə fenomeninin aktuallaşmasına rəvac vermişdir. Rusiya-Ukrayna müharibəsindən sonra beynəlxalq akademik dairələr tərəfindən hibrid müharibələr konseptual şəkildə öyrənilməyə başlanmışdır. Bu müharibə NATO-nun da hibrid təhdidlərdən müdafiə strategiyası hazırlamasına gətirib çıxarmışdır. Bir sözlə, Rusiyanın Ukraynaya qarşı reallaşdırdığı hibrid müharibə bütün dünyada böyük əks səda doğurmuş və həm akademik araşdırmalara böyük təkan vermiş, həm də siyasi dairələrin mövzu ətrafında daha sıx işləməsinə şərait yaratmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Garth S. Jowett and Victoria O'Donnel, Propaganda and Persuasion, SAGE publishing, Washington, 2012, 448 p.
2. Kofman and Migacheva, Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine. Rand Corporation, 2017, 109 p.
3. Murray ve Mansoor, Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents From The Ancient World To The Present, Cambridge University Press, 2012, 334 p.
4. Taras Kuzio, Ukraine: Democratization, Corruption, and the New Russian Imperialism, Praeger; Illustrated edition, June 23, 2015, 611 p.
5. Rapor: Rusya'nın Ukrayna'daki Hibrid Savaşı (2014-2018). SETA. 2020. <https://setav.org/assets/uploads/2020/02/R152.pdf>
6. Андрей Григорьев, Снайперами на Майдане руководили нынешние власти Украины, 19 февраля 2018, Россия 24. <https://www.youtube.com/watch?v=Qq9nTX3MUV8>
7. Майдан четыре года спустя: кто на самом деле расстреливал людей в центре Киева, НТВ, 25 fevral 2018, <https://www.ntv.ru/novosti/1985460>
8. Сергей Семушкин, Украинский генерал рассказал, чьи снайперы стреляли на Майдане, 13 mart 2014. <https://www.kp.ru/daily/26206.4/3091229/>
9. Andrey Ostroukh And Alexander Kolyandr, Gazprom Bill Puts Ukraine Under Pressure, Wall Street Journal, 24 aprel 2014 <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304788404579521042815435138>
10. Balkanization? Southeast Ukrainian region demands greater autonomy, Russia Today, 28 avqust 2015, <https://www.rt.com/news/313709-ukraine-zaporozhye-autonomy-draft/>
11. Brokering power: US role in Ukraine coup hard to overlook, Russia Today, 19 fevral 2015, <https://www.rt.com/news/233439-us-meddling-ukraine-crisis/>
12. Bryan MacDonald, Four years after 'Euromaidan,' corruption is still king in Ukraine, Russia Today, 22 fevral 2018, <https://www.rt.com/op-ed/419603-ukraine-maidan-poroshenko-eu/>
13. Denis Voronenkov: ex-Russian MP who fled to Ukraine killed in Kiev, 23 march 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/23/former-russian-mp-denis-voronenkov-shot-dead-in-kiev>
14. Dustin Volz, U.S. Government Concludes Cyber Attack Caused Ukraine Power Outage, Reuters, 26 fevral 2016, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-cybersecurity-idUSKCN0VY30K>
15. Eric Draitser, Solving the Crisis in Ukraine, 19 mart 2014, Russia Today, <https://www.rt.com/op-ed/crisis-ukraine-russia-influence-570/>
16. Farewell to Arms: Over 10,000 Soldiers Desert Ukrainian Army, Sputnik, 21 iyun 2015, <https://sputniknews.com/europe/201506211023647747/>
17. From Donbas to Syria: Investigation Reveals Ukrainians Fighting in Russian PMC Wagner, Euromaidan Press, 7 Haziran 2018. <http://euromaidanpress.com/2018/06/07/karpaty-donbas-syria-the-ukrainian-mercenaries-russia-recruited-to-pmc-wagner/>
18. Igor Rotar, The Cossack Factor in Ukrainian War, Jamestown Foundation, 13 Ağustos 2014. <https://jamestown.org/program/the-cossack-factor-in-ukrainian-war/>
19. Ilya Timchenko, Shymkiv: Ukrainians Not Prepared for Cyber Attacks, Kyiv Post, 17 noyabr

- 2017-ci il, <https://www.kyivpost.com/business/shymkiv-ukrainians-not-prepared-cyber-attacks.html>
20. Janis Berzins, Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defence Policy, National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research, Policy Paper, April 2014. <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>
 21. Natalia Zinets, Ukraine hit by 6,500 hack attacks, sees Russian 'cyberwar', Reuters, 29 dekabr 2016, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-cyber-idUSKBN14I1QC>
 22. Nemanja Rujevic, Serbian Mercenaries Fighting in Eastern Ukraine, Deutsche Welle, 14 Ağustos 2014. <https://www.dw.com/en/serbian-mercenaries-fighting-in-eastern-ukraine/a-17855479>
 23. Oksana Grytsenko, Separatists Acted on a Tip to Capture SBU Officers, Ukraine's Security Service Says (VIDEO), 28 aprel 2014, <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/separatists-acted-on-a-tip-to-capture-sbu-officers-video-345439.html>
 24. Pavel Polityuk and Jack Stubbs, New Wave of Cyber Attacks Hits Russia, Other Nations, Reuters, 24 oktyabr 2017, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-cyber-idUSKBN1CT21F>
 25. Pavel Polityuk and Jim Finkle, Ukraine Says Communications Hit, MPs Phones Blocked, Reuters, 4 mart 2014, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-cybersecurity-idUSBREA231R220140304>
 26. Pavel Polityuk, Ukraine Investigates Suspected Cyber Attack on Kiev Power Grid, Reuters, 20 dekabr 2016, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-cyber-attacks-idUSKBN1491ZF>
 27. Philip Shishkin, How Russian Spy Games Are Sabotaging Ukraine's Intelligence Agency, 11 mart 2015, <https://www.wsj.com/articles/how-spy-games-are-sabotaging-ukraines-intelligence-agency-1426127401>
 28. Poroshenko: Kremlin creating tens of thousands of fake accounts in social networks ahead of Ukraine elections, UNIAN, 23 avqust 2018, <https://www.unian.info/politics/10240584-poroshenko-kremlin-creating-tens-of-thousands-of-fake-accounts-in-social-networks-ahead-of-ukraine-elections.html>
 29. Poroshenko: 80% of SBU Staff Was Russian Agents, Zik, 26 Mart 2015. <https://www.themoscowtimes.com/2015/03/27/ukraines-poroshenko-says-80-of-security-officials-were-russian-spies-in-2012-report-a45231>
 30. Results of certain areas of work of Security Service of Ukraine, Security Service of Ukraine, 23 dekabr 2016, <https://sbu.gov.ua/en/news/1/category/1/view/2474#.FsizUxl8.dpbs>
 31. Robert Windrem, Timeline: Ten Years of Russian Cyber Attacks on Other Nations, NBC News, 18 dekabr 2016, <https://www.nbcnews.com/storyline/hacking-in-america/timeline-ten-years-russian-cyber-attacks-other-nations-n697111>
 32. Russia cuts off gas supply to Ukraine after talks collapse, 16 iyun 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/16/russia-cuts-off-gas-supply-ukraine>
 33. Russia expands targeted sanctions against Ukraine, Radio Free Europe/Radio Liberty, 26 dekabr 2018, <https://www.rferl.org/a/russia-expands-sanctions-ukraine/29675861.html>
 34. Sam Judah, Russian Site Recruits 'Volunteers' for Ukraine, BBC, 5 Mart 2014. <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-26435333>
 35. SBU and SZRU Statement about plans of Russian secret services to destabilize situation in Ukraine, 11.11.2017 (<https://www.sbu.gov.ua/en/news/248/category/21/view/2238#.5NGmZSIP.dpbs>)
 36. SBU exposes Russian world promoters involved in election meddling plot, UNIAN, 30 avqust 2018 (<https://www.unian.info/politics/10242963-sbu-exposes-russian-world-promoters-involved-in-election-meddling-plot.html>)
 37. SBU Head inaugurates the Cyber-Security Situation Centre, Security Service of Ukraine, 25 yanvar 2018, <https://sbu.gov.ua/en/news/3/category/301/view/4318#.hk64OFrL.dpbs>

38. SBU prevents attempt of Russian secret services to create source network among Ukrainian marines, Security Service of Ukraine, 25 noyabr 2016, (<https://www.sbu.gov.ua/en/news/165/category/78/view/2343#.gXabCjBI.dpbs>)
39. Serial numbers of missile that downed MH17 show it was produced in 1986, owned by Ukraine – Russia, Russia Today, 17 sentyabr 2018 (<https://www.rt.com/news/438596-mh17-downing-russian-briefing/>)
40. Shishkin, How Russian Spy Games Are Sabotaging Ukraine’s Intelligence Agency. 11 mart 2015 (<https://www.wsj.com/articles/how-spy-games-are-sabotaging-ukraines-intelligence-agency-1426127401>)
41. Stephen Ennis, Ukraine hits back at Russian TV onslaught, BBC 12 mart 2014, (<https://www.bbc.com/news/world-europe-26546083>)
42. Taras Kuzio, Russia Takes Control of Ukraine’s Security Forces, Jamestown Foundation, 19 Mart 2012 (<https://jamestown.org/program/russia-takes-control-of-ukraines-security-forces/>)
43. Tetiana Sviatenko, Cyber Police: What are Ukrainian Virtual Cops Doing?, 112. International, 5 fevral 2018 (<https://112.international/article/cyber-police-what-are-ukrainian-virtual-cops-doing-25336.html>)
44. The Surrender of Luhansk SBU, Ukrainian Week, 23 dekabr 2015 (<https://ukrainianweek.com/Society/154191>)
45. ‘Three strikes and you’re out: Ukraine is a divided, failed, rogue state’, Russia Today, 20 fevral 2017 (<https://www.rt.com/op-ed/377978-ukraine-rogue-failed-state/>)
46. Ukraine Accuses Russia of Breaking CIS Agreements over Yanukovich Extradition, Interfax-Ukraine, 12 yanvar 2015 (<https://en.interfax.com.ua/news/general/243934.html>)
47. Ukraine blocks access to additional Russian media outlets, UAWIRE, 27 may 2018 (<https://www.uawire.org/ukraine-blocks-access-to-russian-internet-media>)
48. Ukraine conflict: Bombings go beyond battle zone, by Vitaly Shevchenko, 7 February 2015 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-31107456>)
49. Ukraine intelligence officer killed by car bomb in Kiev, 27 June 2017 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-40420339>)
50. Ukraine is Europe’s poorest nation with \$220 average monthly wage, 11 dekabr 2017, Russia Today (<https://www.rt.com/business/412692-ukraine-poorest-country-europe/>)
51. Ukraine to block Russia propagandist media, social networks for three years, UNIAN, 16 may 2017 (<https://www.unian.info/politics/1924709-ukraine-to-block-russia-propagandist-media-social-networks-for-three-years.html>)
52. Ukrainian Defectors in Occupied Crimea Sidelined, Relocated – Media, UNIAN, 5 oktyabr 2017 (<https://www.unian.info/society/2171196-ukrainian-defectors-in-occupied-crimea-sidelined-relocated-media.html>)
53. Vitaly Shevchenko, Little green men or Russian invaders?, BBC Monitoring (<https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>)
54. Who Committed Treason in Ukraine?, Taras Kuzio, Ukrainian Policy, 1 Mart 2016 (<http://www.lucorg.com/news.php/news/9646>)
55. Зі Служби зовнішньої розвідки України від початку року звільнили 249 співробітників, УНІАН, 21 oktyabr 2014 (<https://www.unian.ua/politics/998932-zi-slujbi-zovnishnoji-rozvidki-ukrajini-vid-pochatku-roku-zvilnili-249-spivrobitnikiv.html>)
56. Наливайченко каже, що всі зрадники в штабі АТО ліквідовані, Українська Правда, 12 dekabr 2014 (<https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/12/7051761/>)
57. Цивілізований світ має створити єдиний фронт у протидії російській гібридній агресії – Василь Грицак (<https://sbu.gov.ua/ua/news/1/category/314/view/5301#.JSELiCq3.dpbs>)

Summary

Jeyhun Ahmadi

Russia's Hybrid war Strategy Against Ukraine

The purpose of the study is to analyze the key characteristics of Russia's hybrid warfare strategy against Ukraine since 2014. In this regard, the hybrid warfare tools used by Russia have been widely and consistently discussed. The article focuses on the methods of situational analysis and content analysis.

Today, the fight against hybrid threats is a key issue for international organizations and individual nations. The crisis in Ukraine has significantly changed the security paradigm in Europe. Russia popularized the concept of hybrid warfare starting with its 2014 annexation of Crimea. Changing a global security conjuncture by Russia turned hybrid warfare in a real threat to an overall stability. Against the background of emerging hybrid threats, NATO has undergone functional and structural changes to form a new security concept. Western academic and political circles think that hybrid warfare is the heart of Russia's military doctrine. Western countries and influential international institutions such as NATO, the European Union and the Council of Europe have described Russia's actions in Ukraine since 2014 as an example of a real hybrid war.

Russia's hybrid warfare strategy is multifaceted. These include disinformation and misinformation attacks, espionage operations, the use of illegal military units, economic sanctions, support for separatism, cyber-interference, the use of small Russian ethnic groups as an opportunity to influence, and so on. The article provides detailed information on each of these areas. In general, observations show that Russia has the ability to use hybrid warfare very effectively. The annexation of Crimea without firing a shot is a clear confirmation of this.

Since May 2014, Russia has used non-state actors in eastern Ukraine to act as its proxies in the war. It has supplied them with money and combat equipment and, thus, they have been able to take control of the Donetsk and Luhansk regions; shortly there after, they declared their independence. At the same time, Moscow started economic, psychological, and cyber warfare on Ukraine and has organized espionage activities on its territory.

Key words: *Russia, hybrid warfare, hybrid threats, Ukraine*

Резюме

Джейхун Ахмади

Стратегия гибридной войны России против Украины

Цель исследования – проанализировать ключевые характеристики стратегии гибридной войны России против Украины с 2014 года. В этой связи широко и последовательно обсуждаются инструменты гибридной войны, используемые Россией. В статье рассматриваются методы ситуационного анализа и контент-анализа.

Сегодня борьба с гибридными угрозами является ключевым вопросом для международных организаций и национальных государств. Кризис на Украине существенно изменил парадигму безопасности в Европе. Россия популяризировала концепцию «гибридной войны», начиная с аннексии Крыма в 2014 году. Изменение Россией глобальной конъюнктуры безопасности превратило «гибридную войну» в реальную угрозу общей стабильности. На фоне возникающих гибридных угроз НАТО претерпела функциональные и структурные изменения, чтобы сформировать новую концепцию безопасности. Западные академические и политические круги считают, что гибридная война - это суть военной доктрины России. Западные страны и влиятельные международные институты, такие как НАТО, Европейский Союз и Совет Европы, описали действия России на Украине с 2014 года как пример настоящей гибридной войны.

Стратегия гибридной войны России многогранна. К ним относятся дезинформационные атаки, шпионские операции, использование незаконных воинских формирований, экономические санкции, поддержка сепаратизма, кибер вмешательство, использование небольших русских этнических групп как возможность влияния и так далее. В статье представлена подробная информация по каждому из этих направлений. В целом наблюдения показывают, что у России есть возможность очень эффективно использовать гибридную войну. Аннексия Крыма без единого выстрела - яркое тому подтверждение.

С мая 2014 года Россия использовала негосударственных субъектов на востоке Украины в качестве своих доверенных лиц в войне. Он снабдил их деньгами и боевой техникой, благодаря чему

они смогли взять под контроль Донецкую и Луганскую области; вскоре после этого они объявили о своей независимости. В то же время Москва начала экономическую, психологическую и кибервойну против Украины и организовала шпионскую деятельность на ее территории.

Ключевые слова: *Россия, гибридная война, гибридные угрозы, Украина*

Baş redaktorun müavini s.e.d., prof. İbrahimova Gülzar İsaxan qızının rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.